

โมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู*

A CAUSAL MODEL OF FACTORS AFFECTING TO TEACHER SPIRITUALITY

ปิยะวัฒน์ กรมระรวย (Piyawat Kromraruay)**

ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (Chaiyos Paiwithayasiritham)***

ยุวรี ผลพันธิน (Yuwaree Polpanthin)****

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือข้าราชการครูสังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2559 จำนวน 675 คน ได้มาจากการสุ่มสองขั้นตอน ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย ตัวแปรภายในแฝง 1 ตัวแปรคือ จิตวิญญาณความเป็นครู ตัวแปรภายนอกแฝง 2 ตัว คือ ปัจจัยด้านส่วนบุคคลและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม วัดจากตัวแปรสังเกตได้ 19 ตัวแปร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า มี 5 ระดับ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพื้นฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน และตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลด้วยโปรแกรมลิสเรล

ผลการวิจัยที่สำคัญสรุปได้ดังนี้

โมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2 = 96.63$, $df = 78$, $p = 0.075$, $GFI = 0.985$, $AGFI = 0.964$, $RMR = 0.020$, $RMSEA = 0.018$) ทั้งนี้ตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของจิตวิญญาณความเป็นครูได้ร้อยละ 83.7

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ ระดับปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

This article is a part of Thesis for the Master Degree of Education Program in Educational Research Methodology, Faculty of Education, Silpakorn University

** นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิจัยทางการศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร E-mail: palmpiyawat@gmail.com

Master of Education Degree in Educational Research Methodology, Department of Education Foundations, Faculty of Education, Silpakorn University

*** อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผศ.ดร. ประจักษ์ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Advisors : Asst. Prof. Ph.D., Department of Education Foundations, Faculty of Education, Silpakorn University

**** อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผศ.ดร. ประจักษ์ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Co-Advisors : Asst. Prof. Ph.D., Department of Education Foundations, Faculty of Education, Silpakorn University

คำสำคัญ : จิตวิญญาณความเป็นครู, โมเดลเชิงสาเหตุ

Abstract

The purpose of this research was to develop and validate consistency of a causal model of factors affecting to teacher spirituality with empirical data. The samples that used in this study were 675 government teachers who worked for the Department of Education, Bangkok Metropolitan Administration in academic year 2016. The samples were selected by using two-stage random sampling. The variables consisted of one endogenous latent variables : teacher spirituality; and two exogenous latent variables: personal and environmental factor. These latent variables were measure by 19 observed variables. The instrument that used in this research was a questionnaire. The researcher created and developed it to be rating scale about 5 levels. The instrument that used in this research was a questionnaire. The researcher created and developed it to be rating scale about 5 levels. Data were analyzed using basic statistics, Pearson's product moment correlation and using LISREL to validate the causal model.

The research finding : The causal model of factors affecting to teacher spirituality was consistent with empirical data. ($\chi^2 = 96.63$, $df = 78$, $p = 0.075$, $GFI = 0.985$, $AGFI = 0.964$, $RMR = 0.020$, $RMSEA = 0.018$) Moreover, the variables in model could explain the variance of teacher spirituality at 83.7 percent

Keywords : Teacher Spirituality, Causal Model

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) ได้ยึดหลักสำคัญ คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน และคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ การหล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีจิตสานึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม อีกทั้งกำหนดเป้าหมายรวมการพัฒนาให้คนไทยมีคุณลักษณะเป็นคนไทยที่สมบูรณ์ มีวินัย มีทัศนคติและพฤติกรรมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม มีความเป็นพลเมืองตื่นรู้ มีความสามารถในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันสถานการณ์ มีความรับผิดชอบและทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีสุขภาพกายและใจที่ดี มีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ มีวิถีชีวิตที่พอเพียง และมีความเป็นไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ ได้กล่าวถึง ความงอกงามทางจิตวิญญาณอันเป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งด้วย ซึ่ง พระไพศาล วิสาโล (2559: ออนไลน์) ได้ให้ทัศนะว่า วิถีต่าง ๆ ที่ทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่ทุกวันนี้ ไม่ว่าจะปัญหา

สิ่งแวดล้อม การทำลายทรัพยากร ปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน รวมไปถึงปัญหาความเครียด ความทุกข์ กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้วมีรากเหง้ามาจากวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณ หรือพูดอีกแง่หนึ่งคือ มีสาเหตุมาจากปัญหา “ตัวตน” โดย ประเวศ วะสี (2552: ออนไลน์) ได้เขียนไว้ว่า ท่านคาโลลามะ เคยกล่าวไว้ว่า ปัญหาของมนุษย์ทุกวันนี้คือความพร่องจิตวิญญาณ และการแก้ไขปัญหามนุษยชาติคือการปฏิวัติทางจิตวิญญาณ (Spiritual Revolution) ซึ่งสอดคล้องกับ กฤษณะ มูรติ (อ้างถึงใน โกศล ช่อผกา, 2542) ได้เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาสภาวิกฤตที่เกิดขึ้นว่า ต้องเริ่มต้นจากการปฏิวัติภายในจิตวิญญาณ (Spiritual Revolution) ของบุคคลก่อน เพราะความเป็นจริงสรรพสิ่งในโลกทั้งมนุษย์ สังคม และธรรมชาติล้วนเชื่อมโยงกัน ดังนั้นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ด้านจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงจะส่งผลถึงวิถีชีวิตและการปฏิบัติดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่ง ประเวศ วะสี (2547) ได้อธิบายถึงการปฏิวัติทางจิตวิญญาณว่า จะต้องสร้างมิติทางจิตวิญญาณ (Spirituality) ขึ้นมาให้เกิดความสมบูรณ์ในตัวบุคคล ทั้งประสบการณ์ กิจกรรม การทำงาน และการเรียนรู้ โยงกลับเข้าสู่การพัฒนาความเป็นมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น และการช่วยสนับสนุนให้บุคคลนำเอาความสามารถนั้นออกมาใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูระบบสังคมให้มีความสมดุลเพื่อเยียวยาสังคมและสิ่งแวดล้อมถือเป็นการพัฒนาที่แท้จริง อีกทั้งด้วย Highfield and Carson (1983, อ้างถึงใน บุพผา ขอบใช้, 2546) อธิบายว่าจิตวิญญาณเป็นมิติหนึ่งของบุคคลที่เป็นพลังชีวิตแสดงถึงการยอมรับตนเอง การไว้วางใจในตนเอง โดยมีพื้นฐานมาจากการมีเป้าหมายในชีวิตสามารถสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น สิ่งภายนอก และสิ่งที่เหนือตนเอง เช่นเดียวกับ ประเวศ วะสี (2552) ได้เสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับจิตวิญญาณที่เป็นประเด็นสำคัญว่า จิตวิญญาณอยู่ใกล้ตัวบุคคลทั้งในการทำงานและการดำเนินชีวิต โดยที่จิตวิญญาณจะอยู่ร่วมกับชีวิต ส่งเสริมการดำเนินชีวิตประจำวัน เห็นคุณค่าและความหมายของการมีชีวิตอยู่ รวมถึง ฟาริดา อิบราฮิม (2534) ได้อธิบายถึง มิติที่ควบคุมหน้าที่การทำงานของคุณบุคคลให้ประสบความสำเร็จและมีความสุขคือมิติในจิตวิญญาณ คนที่มีพัฒนาการ ในจิตวิญญาณดี จะมีโมธรรม คุณธรรม และจริยธรรม จนสามารถควบคุมจิตของตนเองให้มีสมาธิ ใช้ปัญญาในการแสวงหาความรู้แก้ปัญหาด้วยเหตุด้วยผล มีกรอบแนวคิดที่ชัดเจน และมองสรรพสิ่งด้วยกระบวนการแก้ปัญหา มองด้วยความเข้าใจชีวิตและความทุกข์ รู้เหตุรู้ผล ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความรู้เท่าถึงการ เพราะรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น และรู้จักสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี จากข้างต้นทำให้เห็นว่าจิตวิญญาณอยู่ในตัวตนมีความสำคัญอย่างมาก โดยต้องเริ่มการปฏิวัติทางจิตวิญญาณภายในตนเองก่อนจึงจะเป็นการเชื่อมโยงกับการพัฒนามนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุล รวมถึงมีความเกี่ยวข้องกับการทำงานและการดำเนินชีวิตประจำวัน

อาชีพรูถือเป็นวิชาชีพชั้นสูง เป็นบุคคลที่มีบทบาทและมีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษาของประเทศ ทุกประเทศที่พัฒนาแล้วได้ให้ความสำคัญกับครูโดยถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการสร้างอนาคตของชาติ ในการให้การศึกษาเรียนรู้ ทั้งในด้านวิชาการ และประสบการณ์ ตลอดเป็นผู้มีความเสียสละ ดูแลเอาใจใส่ สั่งสอนอบรมให้เด็กได้พบกับแสงสว่างแห่งปัญญา อันเป็นหนทางแห่งการประกอบอาชีพเลี้ยงดูตนเอง รวมทั้งนำพาสังคมประเทศชาติ ก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง (อรทัย ม่วงเพชร, 2559: ออนไลน์) แต่ในทางตรงกันข้ามดังพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (สยามรัฐ, 2559: ออนไลน์) ที่ว่า “...ถ้าครูไม่ห่วงประโยชน์ที่ควรจะห่วง หันไปห่วงอำนาจ ห่วงตำแหน่ง ห่วงสิทธิ์ และห่วงรายได้กันมากเข้า ๆ แล้ว จะเอาจิตเอา

โลที่ไหน มาหวังความรู้ ความดี ความเจริญของเด็ก ความหวังในสิ่งเหล่านั้นก็จะค่อย ๆ บันทอนทำลายความเป็นครูไปจนหมดสิ้น จะไม่มีอะไรเหลือไว้ พอที่ตัวเองจะภาคภูมิใจ หรือผูกใจใครไว้ได้ ความเป็นครูก็จะไม่มีค่าเหลืออยู่ให้เป็นที่เคารพบูชาอีกต่อไป...” ซึ่งสอดคล้องคล้อยกับ เปรม ตินสุลานนท์ (2543) ได้กล่าวถึงครู คือ “อาชีพครู” และ “ครูอาชีพ” โดยมองว่า ครูที่ใช้วิชาที่ร่ำเรียนมาเป็นเครื่องมือในการหาเลี้ยงชีพ ไม่ได้เป็นครูด้วยความรักสมใจ ครูประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องเรียนรู้วิชาครู ไม่จำเป็นต้องมีความเข้าใจวิชาที่ตนเองสอนมากนัก แค่สอนจบไปวัน ๆ หนึ่งก็พอแล้ว ศิษย์จะเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ช่างศิษย์ ไม่สนใจ ขอให้เงินเดือนตามวิทยฐานะก็พอ ศิษย์จะดีหรือไม่ดีไม่เป็นธุระ บางคนก็หาอาชีพเสริมทำ เช่น รับจ้างสอนพิเศษ บางรายหนักลงไปอีกถึงรับจ้างแหงหวาย จนแม้แต่ขายยาบ้าก็มี ครูประเภทนี้รัฐได้ประโยชน์ตอบแทนไม่คุ้มค่าและหลายรายนำความเสียหายมาสู่สถาบันอีกด้วย ส่วน “ครูอาชีพ” ครูที่เป็นครูด้วยใจรัก เป็นครูด้วยจิตและวิญญาณ มีความเป็นครูทุกลมหายใจ ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นครูที่รักและห่วงแทน ห่วงใย อาหาร ต่อนักเรียน ต่อศิษย์ดุจลูกในไส้ของตนเอง จะทำทุกวิถีทางที่จะให้ศิษย์เป็นคนดี ไม่ยินยอมให้ศิษย์เป็นคนไม่ดีเป็นอันขาด จะติดตามสอดส่องศิษย์ทุกเมื่อเชียววันโดยไม่ละทิ้งและมีความสุขมากในการที่ได้เกิดมาเป็นครู รักเกียรติเทิดทูนสถาบันครูอย่างภาคภูมิใจ ดังความเห็นที่สอดคล้องของ บุญนิสา สงแสง (2559: ออนไลน์) ได้วิเคราะห์พบสาเหตุที่ว่าในอดีตนั้นอาชีพครูเป็นอาชีพที่มีความสำคัญ มีเกียรติ ซึ่งแตกต่างจากปัจจุบันมาก โดยสิ่งที่ตอกย้ำลงไปอีกคือครูจำนวนไม่น้อยเป็นผู้ที่มีหนี้สินมาก เนื่องมาจากค่าตอบแทนจากอาชีพการเป็นครูน้อย ไม่เพียงพอต่อการครองชีพกับสังคมปัจจุบัน ทำให้ครูส่วนหนึ่งสนใจที่จะหารายได้เลี้ยงครอบครัวมากกว่าการสอนหนังสือ เช่น การสอนพิเศษ ตั้งใจทำอาชีพเสริมมากกว่า ไม่เพียงเท่านั้น ครูที่เป็นครูด้วยจิตวิญญาณที่เหลือน้อยแล้ว ยังมีเรื่องของการประเมินผลความเจริญก้าวหน้าในอาชีพ โดยเฉพาะการเลื่อนวิทยฐานะไม่ได้วัดจากความสำเร็จของนักเรียน แต่วัดจากผลงานทางวิชาการ ดังนั้นครูบางส่วนจึงสนใจที่จะทำผลงานทางวิชาการมากกว่าการสอนเพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้จริง ๆ อีกทั้ง พนม พงษ์ไพบูลย์ (2543: ออนไลน์) กล่าวว่า ภาพลักษณ์ของครูที่ถูกมองว่าเป็นอาชีพครู ไม่ใช่ครูอาชีพอ้อมเป็นปัญหาใหญ่ทางการศึกษาอย่างแน่นอนและเป็นความจริงที่หลาย ๆ คนมองเห็นอยู่ และอยากเห็นว่ามี การปฏิรูป ผมเห็นว่าจิตวิญญาณของความเป็นครูน่าจะมีค่าเหนือสิ่งอื่นใด เพราะจะเป็นตัวกำหนดให้คนรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ ทุ่มเทเสียสละ เพื่อคุณภาพการศึกษาของศิษย์ คนที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูคงไม่ประพฤติตนออกนอกกรอบทางจนเป็นที่ครหานินทาของผู้อื่น และรวมถึงเพื่อคุณภาพลักษณะและการยอมรับจากสังคมตลอดจนลดการวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบที่มีต่อบุคลากรในวิชาชีพครู (วัลนิกา ฉลากบาง, 2559) รวมถึง Pajak and Blaise (1989, อ้างถึงใน ธรรมนันทิกา แจ่งสว่าง, 2554) กล่าวว่า จิตวิญญาณครูจะทำให้ครูประกอบอาชีพครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (2557) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะครูที่มีคุณภาพในการยกระดับคุณภาพครูในศตวรรษที่ 21 คือการเป็นครูผู้ที่มีจิตวิญญาณความเป็นครู และจากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นถึงความสำคัญของจิตวิญญาณความเป็นครูที่ต้องทำให้เกิดขึ้นภายในตัวครูทุกคน ทั้งนี้อาจจะเป็นแนวทางการพัฒนาการศึกษาของประเทศให้ประสบความสำเร็จขึ้นก็เป็นไปได้

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณความเป็นครูนั้น พบว่ามีงานวิจัยในประเทศที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ งานวิจัยของ ณีฎฐกรณ์ หลาวทอง และปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ (2553) ทำการวิจัยเรื่องการ

พัฒนาแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครู โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาองค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครู และ 2) เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครู ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครูจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ มีจำนวน 7 องค์ประกอบ ได้แก่ ความรับผิดชอบในหน้าที่ ความรักในอาชีพ การรักและเมตตาเพื่อนมนุษย์ ความเสียสละ ความอดทน ความยุติธรรม และการเป็นแบบอย่างที่ดี และ 2) แบบวัดจิตวิญญาณความเป็นครูที่พัฒนาขึ้น ภายหลังจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจจากแบบสอบถามมีจำนวน 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ การปฏิบัติตามหน้าที่ครู การปฏิบัติต่อศิษย์โดยเสมอภาค ความเชื่อมั่นในศักยภาพมนุษย์ ความเสียสละในงานครู และงานวิจัยของ ธรรมนันท์ กา แจ้งสว่าง (2554) ศึกษาเรื่องประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมาย 1) เพื่อพรรณนาและบรรยายประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครูของกลุ่มครูที่ได้รับรางวัลในโครงการครูผู้มีอุดมการณ์และจิตวิญญาณครูและ 2) เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ผลจากการศึกษาพบโครงสร้างอันเป็นแก่นสาระ ประกอบด้วย 3 ช่วง ได้แก่ 1. ช่วงการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ประกอบด้วย การที่บุคคลมีความตระหนักรู้ในความเป็นครูปฏิบัติตามอยู่ในวิถีแห่งความเป็นครู มีเป้าหมายในการทำงานเพื่อเด็กและการปฏิบัติต่อเด็กด้วยความรักและความเมตตา 2. ช่วงพัฒนาสู่การเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ การมีตัวแบบจิตวิญญาณ แรงจูงใจในการเข้าสู่อาชีพครู มีประสบการณ์ในการเผชิญและพบเห็นสภาพชีวิตที่ยากลำบาก ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และคุณลักษณะพื้นฐานทางจิตวิทยา 3. ช่วงการคงอยู่ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู ได้แก่ ความสุข ความภาคภูมิใจ ความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และศรัทธาต่อบุคคลผู้ทรงคุณค่าของแผ่นดิน และงานวิจัยของ กิตินันท์ โนสุ และเสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2557) วิจัยเรื่ององค์ประกอบและตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดภาคเหนือตอนบน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้พร้อมทั้งยืนยันความเที่ยงตรงตามสภาพจริงของจิตวิญญาณความเป็นครู กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและครู และได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ ได้องค์ประกอบ 10 ด้าน 57 ตัวบ่งชี้ และตรวจสอบความเที่ยงตรงตามสภาพจริงกับกลุ่มที่ขัดแย้ง ผลการวิจัยพบว่า จิตวิญญาณความเป็นครู มี 10 องค์ประกอบ 57 ตัวบ่งชี้ อธิบายความแปรปรวนได้ร้อยละ 66.14 ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาตนเอง 2) ด้านความมีเหตุผลในการปฏิบัติงาน 3) ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 4) ด้านการปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพ 5) ด้านความวิริยะ อุตสาหะ 6) ด้านความมีเมตตากรุณา 7) ด้านความซื่อสัตย์ต่อวิชาชีพ 8) ด้านความดี 9) ด้านความรัก ศรัทธาในวิชาชีพ และ 10) ด้านการปฏิบัติการสอน จากการนำตัวบ่งชี้ไปทดสอบกับกลุ่มที่ขัดแย้ง ปรากฏว่ามีนัยสำคัญทางสถิติทุกตัวบ่งชี้ ซึ่งสามารถยืนยันได้ว่าตัวบ่งชี้ทั้ง 57 ตัวบ่งชี้มีความเที่ยงตรงตามสภาพจริง และงานวิจัยของ วัลนิกา ฉลากบาง (2559) ศึกษาเรื่องจิตวิญญาณความเป็นครู: คุณลักษณะสำคัญของครูมืออาชีพ ผลการวิจัยสรุปว่า จิตวิญญาณความเป็นครู ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะส่วนตัวและการมีคุณธรรมจริยธรรม เช่น วิริยะอุตสาหะ เมตตากรุณา ซื่อสัตย์ มีเหตุผล เป็นต้น 2) การตระหนักรู้และปฏิบัติตามวิถีความเป็นครู เช่น ทำงานเพื่อเด็ก ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น 3) รักและศรัทธาในวิชาชีพครู 4) ความเชี่ยวชาญในการสอน และ 5) การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และงานวิจัยของ สจิวรรณ ทรรพสุ (2559) วิจัยเรื่องกลยุทธ์การพัฒนา

จิตวิญญาณความเป็นครูเพื่อส่งเสริมความเป็นครูวิชาชีพของนักศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาจิตวิญญาณความเป็นครูของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูวิชาชีพ 3) เพื่อเสนอกลยุทธ์การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูเพื่อส่งเสริมความเป็นครูวิชาชีพ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีจิตวิญญาณความเป็นครูโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ส่วนแนวทางการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครู ควรปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นครูอันดับแรก เน้นการสร้างความรู้ผ่านการปฏิบัติที่สอดคล้องกับทักษะศตวรรษที่ 21 และความเป็นครูวิชาชีพที่มีพลวัตเท่าทันการเปลี่ยนแปลงศาสตร์ติดตามความก้าวหน้าวิชาชีพครูโดยมีกลยุทธ์การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูเพื่อส่งเสริมความเป็นครูวิชาชีพ ประกอบด้วยกลยุทธ์หลัก 4 กลยุทธ์ และกลยุทธ์รอง 12 กลยุทธ์และงานวิจัยของ อมรรัตน์ แก่นสาร (2559) วิจัยเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครูของครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครูของครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครู ผลการวิจัยพบว่า 1) จิตวิญญาณความเป็นครู ของครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก 23 องค์ประกอบย่อย และ 135 ตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย ด้านความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ ด้านความรักและศรัทธาในวิชาชีพ ด้านการมีจิตวิทยาในการสอน ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านการมีคุณธรรม และจริยธรรม ด้านการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ และด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและมีความเป็นกัลยาณมิตร 2) โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครู ของครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (ไค-สแควร์ = 44.53, df = 45, P = 0.989, GFI = 0.99, AGFI = 0.95, RMSEA = 0.000, CN = 818.29)

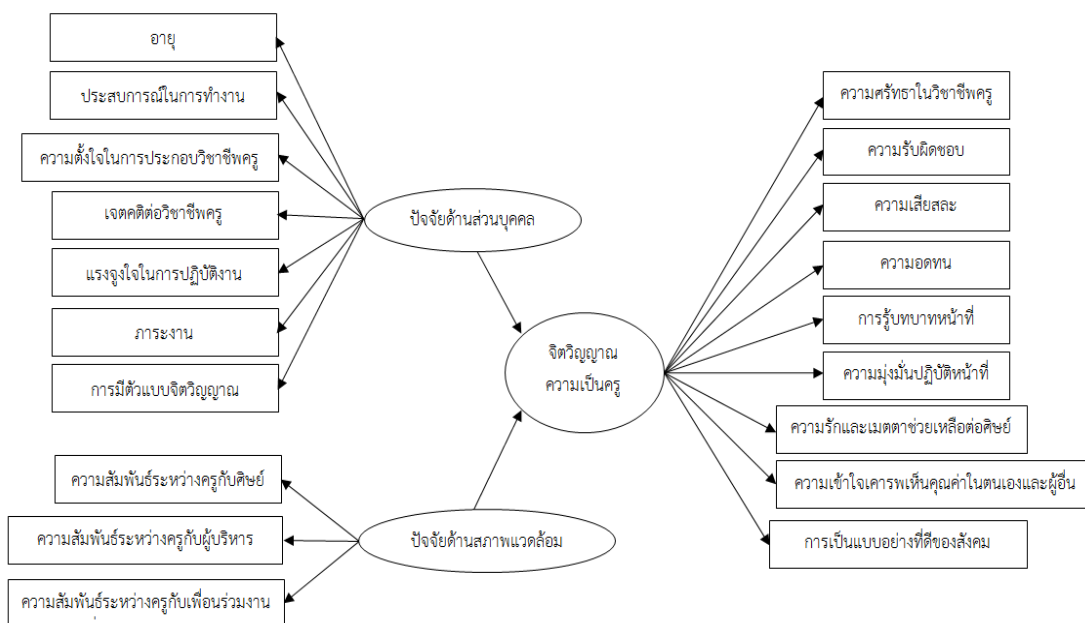
จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นทำให้เห็นว่า การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจิตวิญญาณความเป็นครูที่พบนั้น เพื่อค้นหาคุณลักษณะ องค์ประกอบ ตัวบ่งชี้ของจิตวิญญาณความเป็นครูเท่านั้น แต่ยังไม่มีการทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจต่อยอดงานวิจัยดังกล่าว ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู โดยยังไม่พบการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูโดยตรง แต่พบที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณและองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครู โดยผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษากับครูในสังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของภาครัฐที่มีจำนวนมากที่สุด อาจกล่าวได้ว่ากรุงเทพมหานครคือเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาที่มีความหลากหลายทางกายภาพ ประชากร สังคม วัฒนธรรม และสภาพปัญหาต่าง ๆ มากมาย ผู้วิจัยจึงเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู รวมถึงระดับจิตวิญญาณความเป็นครูอยู่ในระดับใด จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูเพื่อประโยชน์ต่อองค์วิชาชีพครูและสถาบันผลิตนิสิตนักศึกษาครู ในอันที่จะนำไปใช้พัฒนาการจัดการเรียนการสอน อบรมหรือกิจกรรมที่จะส่งเสริมในการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูใน ตัวบุคคลและพัฒนายกระดับวิชาชีพครูให้สมกับเป็นวิชาชีพชั้นสูง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เพื่อพัฒนาและตรวจสอบความสอดคล้องโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู โดยใช้การวิเคราะห์โมเดลลิสรเอลในการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลด้วยโปรแกรม LISREL ตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยดังแผนภาพที่ 1



แผนภาพที่ 1 โมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู

1. ขอบเขตการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้าราชการครู สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2559 จำนวนทั้งสิ้น 438 โรงเรียน มีจำนวนข้าราชการครู 14,718 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้าราชการครู สังกัดสำนักงานศึกษากรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2559 ได้มาจากการสุ่มสองขั้นตอน การวิจัยครั้งนี้มีพหุคูณที่ศึกษาจำนวน 43 ตัว ต้องใช้ตัวอย่าง 10 - 20 คนต่อ 1 พหุคูณ ผู้วิจัยเลือกใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 675 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาทบทวนแนวคิดทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณความเป็นครู ปัจจัยที่ส่งผลต่อองค์ประกอบจิตวิญญาณความเป็นครู และการสัมภาษณ์รายกรณี

3.2 นำสารสนเทศที่ได้มาเขียนเป็นนิยามเชิงปฏิบัติการ และสร้างข้อคำถามตามประเด็นที่ต้องการวัด

3.3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความครอบคลุมของข้อคำถาม ความเหมาะสมของปริมาณข้อคำถาม ความชัดเจนของภาษา และรูปแบบของแบบสอบถาม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

3.4 ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ใช้วิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ด้านการวัดและประเมินผล ด้านวิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา และด้านจิตวิทยา มีค่าเท่ากับ 0.67 - 1.00

3.5 ปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและนำแบบสอบถามที่ได้รับการแก้ไขปรับปรุงแล้วไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบอีกครั้ง

3.6 หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ผ่านความเห็นชอบแล้วไปทดลอง (Try Out) กับข้าราชการครูสังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเที่ยง (Reliability) เพื่อให้ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.489 ถึง 0.937 และมีค่าความเที่ยงทั้งฉบับ เท่ากับ .968

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ผู้วิจัยทำการแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 929 ฉบับ เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ส่งหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ไปยังโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง หลังจากนั้นทำการแจกแบบสอบถามให้กับครูทั้ง 18 โรงเรียน การแจกแบบสอบถามกระทำโดย 1) การติดต่อโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทางโทรศัพท์หรือเข้าไปติดต่อด้วยตนเอง 2) การส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีเข้าไปติดต่อด้วยตนเองหรือการส่งเอกสารทางไปรษณีย์ ในช่วงตั้งแต่วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2560 – 31 มีนาคม 2560 ใช้วิธีการโทรศัพท์เพื่อติดตามผลการส่งแบบสอบถามกลับคืน และได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาจากโรงเรียนทุกแห่งเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2560 ตามลำดับ จำนวนแบบสอบถามที่ได้รับการตอบกลับมา เท่ากับ 675 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 72.66

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามขั้นตอน ดังนี้ 1) วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน เพื่อให้ทราบลักษณะการแจกแจงของตัวแปร 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่สังเกตได้ทั้งหมดในโมเดลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุ และ 3) ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุตามโมเดลสมมติฐานกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยใช้โปรแกรมลิสเรล

สรุปผลการวิจัย

สำหรับผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (คิดเป็นร้อยละ 79.26 และร้อยละ 20.74 ตามลำดับ) ส่วนใหญ่มีช่วงอายุ 31-40 ปีมากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 42.22) รองลงมาคือช่วงอายุ 41-50 ปี ช่วงอายุ 51-60 ปี และช่วงอายุ 24-30 ปี (คิดเป็นร้อยละ 24.30 , 20.59 และ 12.89 ตามลำดับ) มีประสบการณ์ในการทำงาน 1-10 ปีมากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 44) รองลงมาคือจำนวน 11-20 ปี 21-30 ปี และ 31-42 ปี (คิดเป็นร้อยละ 36.30, 11.85 และ 7.85 ตามลำดับ) มีวุฒิการศึกษาสูงสุดที่ได้รับเป็นระดับปริญญาตรีมากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 60) รองลงมาคือ ปริญญาโท ปริญญาเอก และต่ำกว่าปริญญาตรี (คิดเป็นร้อยละ 38.96, 0.60 และ 0.44 ตามลำดับ)

2. การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย โดยมีตัวแปรแฝงภายนอก 2 ด้าน คือ ปัจจัยด้านส่วนบุคคล และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ตัวแปรแฝงภายใน 1 ตัวแปร ได้แก่ จิตวิญญาณความเป็นครู ตัวแปรแฝงภายนอก จำนวน 2 ตัวแปร ได้แก่ ปัจจัยด้านส่วนบุคคลและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม โดยตัวแปรแฝงวัดได้จากตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมด 19 ตัวแปร ค่าสถิติที่น่าเสนอ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) สัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวน มีรายละเอียดดังนี้

ตัวแปรปัจจัยด้านส่วนบุคคล ประกอบด้วย อายุ (AGE) ประสบการณ์ในการทำงาน (WOK) ความตั้งใจในการประกอบวิชาชีพครู (INT) เจตคติต่อวิชาชีพครู (ATT) แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน (MOT) ภาระงาน (WOR) และการมีตัวแบบจิตวิญญาณ (BEI) พบว่า ค่าเฉลี่ย (Mean) มีค่าเท่ากับ 4.114 – 4.487 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.446 – 0.654 และค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) เท่ากับ 10.430 – 15.334

ตัวแปรปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ (PUP) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้บริหาร (ADM) และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเพื่อนร่วมงาน (MAT) พบว่า ค่าเฉลี่ย (Mean) มีค่าเท่ากับ 4.308 – 4.519 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.480 – 0.553 และค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) เท่ากับ 10.577 – 12.836

ตัวแปรจิตวิญญาณความเป็นครู ประกอบด้วย ความศรัทธาในวิชาชีพ (FAI) ความรับผิดชอบ (RES) ความเสียสละ (SAC) ความอดทน (PAT) การรู้บทบาทหน้าที่ (KNO) ความมุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ (DUT) ความรักและเมตตาช่วยเหลือต่อศิษย์ (LOV) ความเข้าใจเคารพเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น (PEC) และการเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม (MOD) พบว่า ค่าเฉลี่ย (Mean) มีค่าเท่ากับ 3.870 - 4.716 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.401 – 0.581 และค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย (C.V.) เท่ากับ 8.502 – 15.012

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ส่วนใหญ่ มีความสัมพันธ์กันอย่างน้อยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และมีค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) เท่ากับ 0.897 ซึ่งมีความมากกว่า 0.50 และเมื่อทดสอบนัยสำคัญทางสถิติด้วย Bartlett's test of sphericity พบว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 แสดงว่าเมทริกซ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยไม่เป็นเมทริกซ์เอกลักษณ์

และความสัมพันธ์กันระหว่างตัวแปรมากพอที่จะนำมาวิเคราะห์โมเดลสมการเชิงโครงสร้างได้ และตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3. ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมีค่า $\chi^2 = 96.63$, $df = 78$, $p = 0.075$, $GFI = 0.985$, $AGFI = 0.964$, $RMR = 0.020$, $RMSEA = 0.018$ เมื่อพิจารณาค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ตัวแปรมีค่าความเที่ยงระหว่าง 0.011 - 0.905 และพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R-SQUARE) โดยตัวแปรปัจจัยด้านส่วนบุคคลและปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม สามารถอธิบายความแปรปรวนของจิตวิญญาณความเป็นครู ได้ร้อยละ 83.7

เมื่อพิจารณาขนาดอิทธิพลทางตรงในรูปคะแนนมาตรฐานของตัวแปรที่เป็นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พบว่า ตัวแปรที่มีขนาดอิทธิพลสูงสุดต่อจิตวิญญาณความเป็นครู คือ ตัวแปรปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยมีขนาดอิทธิพล เท่ากับ 0.511 และตัวแปรปัจจัยส่วนบุคคล มีขนาดอิทธิพล เท่ากับ 0.482 ดังรายละเอียดในตารางที่ 1 และแผนภาพที่ 2

ตารางที่ 1 ค่าสถิติผลการวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝงและการวิเคราะห์อิทธิพลของโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู

ตัวแปรผล ตัวแปรเหตุ	SPIRITT		
	TE	IE	DE
PERSONAL	0.482** (0.053)	-	0.482** (0.053)
ENVIRON	0.511** (0.053)	-	0.511** (0.053)

ค่าสถิติ ไค-สแควร์ = 96.63 df = 78 p = 0.075 GFI = 0.985 AGFI = 0.964 RMR = 0.020 RMSEA = 0.018

ตัวแปร	AGE	WOK	INT	ATT	MOT	WOR
นน.	0.104*	0.114**	0.665**	0.709**	0.661**	0.811**

องค์ประกอบ

ความเที่ยง	0.011	0.013	0.442	0.503	0.437	0.657
------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

ตัวแปร	BEI	PUP	ADM	MAT
นน.	0.497**	0.702**	0.975**	0.626**

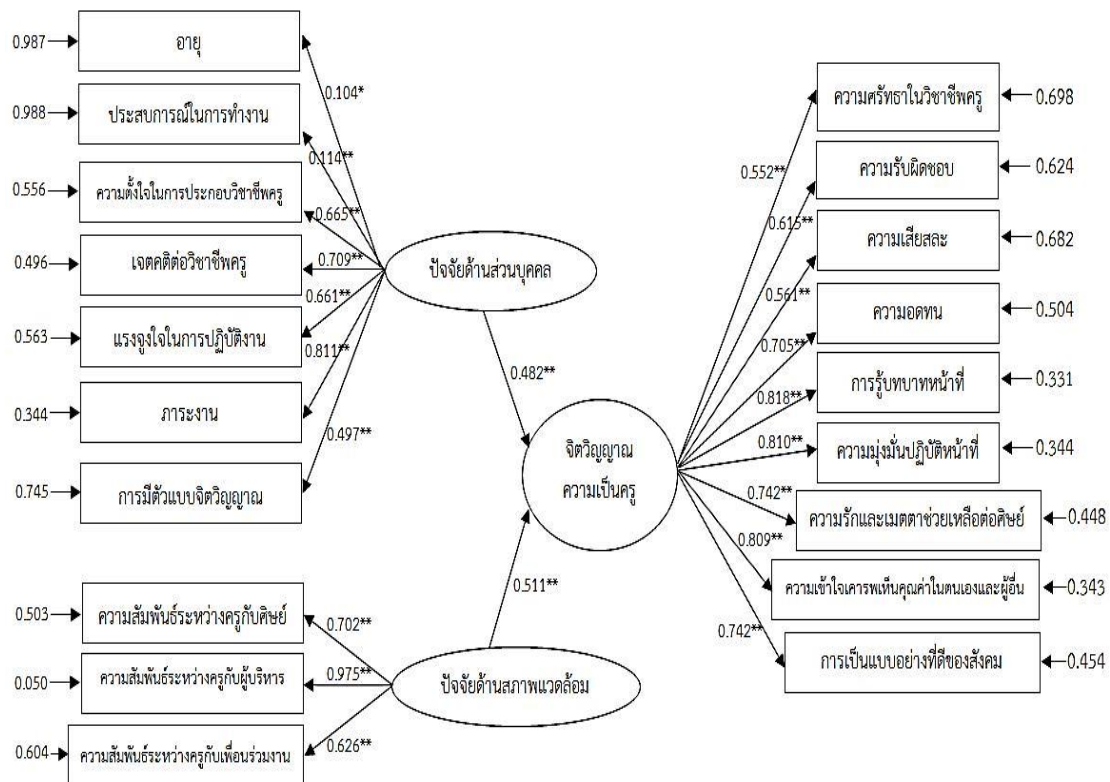
องค์ประกอบ

ความเที่ยง	0.247	0.493	0.905	0.392
------------	-------	-------	-------	-------

ตัวแปร	FAI	RES	SAC	PAT	KNO	DUT
--------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

น.น.	0.552**	0.615**	0.561**	0.705**	0.818**	0.810**
องค์ประกอบ						
ความเที่ยง	0.304	0.378	0.315	0.497	0.669	0.656
ตัวแปร	LOV	PEC	ROL			
น.น.	0.742**	0.809**	0.742**			
องค์ประกอบ						
ความเที่ยง	0.550	0.654	0.550			
สมการโครงสร้างของตัวแปร	SPIRITT					
R SQUARE	0.837					
เมทริกซ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง						
ตัวแปรแฝง	SPIRITT	PERSONAL	ENVIRON			
SPIRITT	1					
PERSONAL	0.838	1				
ENVIRON	0.847	0.697	1			

หมายเหตุ : อิทธิพลรวม(TE) อิทธิพลทางอ้อม(IE) และอิทธิพลทางตรง(DE) *p < .05 , **p < .01
ตัวเลขทึบ คือ ค่าอิทธิพลในรูปคะแนนมาตรฐาน ตัวเลขในวงเล็บ คือ ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน



แผนภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู

อภิปรายผล

จากสรุปผลการวิจัยที่นำเสนอข้างต้น ยังมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

การอภิปรายผลการศึกษาโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกต่อจิตวิญญาณความเป็นครู ซึ่งสูงถึง 0.511 แสดงให้เห็นว่า ถ้าครูมีทั้งความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้บริหาร และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเพื่อนร่วมงาน จะส่งผลให้มีจิตวิญญาณความเป็นครูสูง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2545) จุมพล พูนภัทรชีวิน (2546) ทศนีย์ ทองประทีป (2548) นงเยาว์ มงคลอิทธิเวช และคณะ (2552) ปกรณ์ สิงห์สุรียา (2552) อิศร์ศักดิ์ อุณอวรณ์เลิศ และคณะ (2553) ดุษฎี โยเหลา และคณะ (2553) นรินทร์ สังข์รักษา (2554) และ ณรงค์ ศรีเกรียงทอง (2558) ที่พบว่า จิตวิญญาณเป็นคุณสมบัติที่เกิดจากการบูรณาการของชีวิต จากสิ่งภายนอก เชื่อมโยง เกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติรอบตัว ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน องค์กร หรือบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องตามสถานภาพ

ปัจจัยด้านส่วนบุคคลมีอิทธิพลทางตรงในทิศทางบวกต่อจิตวิญญาณความเป็นครูเช่นกัน แสดงให้เห็นว่า อายุ ประสบการณ์ในการทำงาน ความตั้งใจในการประกอบวิชาชีพครู เจตคติต่อวิชาชีพครู แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ภาระงาน และการมีตัวแบบจิตวิญญาณ ทำให้เกิดจิตวิญญาณความเป็นครูได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปกรณ์ สิงห์สุรียา (2552) นงเยาว์ มงคลอิทธิเวช และคณะ (2552) อาภา จันทรสกุล และคณะ (2553) ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง (2554) และพรนภา เลื่อยคลัง (2558) ที่พบว่า ปัจจัยภายในตนเอง ภูมิหลังหรือบุคคล เช่น อายุ ประสบการณ์การทำงาน การมีตัวแบบที่ดี ความมุ่งมั่นตั้งใจ และแรงพลังภายในจิตใจ (แรงจูงใจเจตคติ) นั้นจะทำให้การทำงานในอาชีพครูไปสู่สภาวะทางจิตและพฤติกรรมของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู

และผลการวิจัยพบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโมเดลที่สร้างและพัฒนาขึ้นนี้มาจากแนวคิด เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์รายกรณีเพื่อยืนยันและสนับสนุนโมเดลที่พัฒนาขึ้น ก่อนการนำไปตรวจสอบความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์จากแบบสอบถาม ซึ่งองค์ประกอบของจิตวิญญาณความเป็นครูที่พัฒนาขึ้นนี้มีผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดล การวัดจิตวิญญาณความเป็นครูมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์มีนัยสำคัญทางสถิติทุกค่า โดยสอดคล้องกับงานวิจัยของ อมรรรัตน์ แก่นสาร (2559) ที่ศึกษา โมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครูของครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่ามีองค์ประกอบที่เหมือนกันมีดังนี้ ด้านการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านความรักศรัทธาในวิชาชีพ และด้านความผูกพันระหว่างครูกับศิษย์ และเมื่อพิจารณาโมเดลของปัจจัยที่ส่งผลนั้น ทั้งด้านแรงจูงใจ เจตคติ ภาระงาน การสนับสนุนจากสังคม(เพื่อน) ซึ่งพบงานวิจัยที่สอดคล้องของ เอมอร อังกาพย์ (2549) ที่ศึกษา โมเดลสมการโครงสร้างพหุระดับของการพัฒนาครูระดับบุคคล ซึ่งพบความสอดคล้องกับการพัฒนาครูได้รับอิทธิพลทางตรงเชิงบวกจากตัวแปรระดับบุคคลคือ แรงจูงใจ (ภายในและภายนอก) เพียงปัจจัยเดียว กล่าวคือแรงจูงใจส่งผลต่อการพัฒนาครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเป็นอิทธิพลทางบวก และงานวิจัยของ อิศราภรณ์ ผิวซ่า (2555) ที่พบว่า โมเดลเชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อสภาวะทางจิตของครูมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีความ

สอดคล้องกับตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงต่อสุขภาวะทางจิตของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ ภาระงานและการสนับสนุนทางสังคม รวมถึงงานวิจัยของ สุตาพรธณ บินนอก (2551) ที่พบว่า โมเดลเชิงสาเหตุของจิตอาสาของนิสิตระดับปริญญาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีความสอดคล้องกับตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงต่อจิตอาสาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .01 คือ ปัจจัยจิตลักษณะ ด้านเจตคติและปัจจัยสังคม และด้านการสนับสนุนจากเพื่อน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านส่วนบุคคลและปัจจัยสภาพแวดล้อมส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู โดยปัจจัยด้านส่วนบุคคลนั้น ครูและบุคลากรทางการศึกษาควรจะมีการปรับเปลี่ยนแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เจตคติต่อวิชาชีพครูและการมีตัวแบบจิตวิญญาณ และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้บริหารเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูสูงที่สุดด้วย ฉะนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นกัลยาณมิตรกับครู เข้าใจ รับฟังปัญหา ร่วมแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ส่งเสริมสนับสนุนสิ่งที่จำเป็นต่อการจัดการศึกษาให้กับครูในทุกเรื่อง อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเพื่อนร่วมงานก็เช่นกัน ช่วยเหลือร่วมกันทำงานเป็นทีม แบ่งภาระงานกันอย่างเหมาะสม ให้กำลังใจ และควรเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นการส่งเสริมให้จิตวิญญาณความเป็นครูดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

2. จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านส่วนบุคคลส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู โดยสถาบันที่ผลิตบัณฑิตวิชาชีพครูสามารถสร้างหลักสูตรที่มีกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาความตั้งใจในการประกอบอาชีพ แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เจตคติต่อวิชาชีพครู และการมีตัวแบบจิตวิญญาณ เพื่อบ่มเพาะบัณฑิตวิชาชีพครูให้เกิดจิตวิญญาณความเป็นครู อีกทั้งปัจจัยสภาพแวดล้อมคือความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเพื่อนร่วมงานก็เช่นกัน ครูพี่เลี้ยงที่ได้ให้การดูแล ฝึกฝนนิสิตนักศึกษาวิชาชีพครูหรือครูประจำการที่อยู่ภายในโรงเรียนแห่งนั้น ควรตั้งใจและช่วยเหลือให้การส่งเสริมในทุกด้าน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูทั้งตอนฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูและเมื่อไปปฏิบัติงานจริงตอนประกอบวิชาชีพครู เพื่อจะได้ครูที่มีจิตวิญญาณความเป็นครูเข้ามาทำงานพัฒนาอนาคตของชาติต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. จากผลการวิจัยพบว่า โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของจิตวิญญาณความเป็นครู ได้ร้อยละ 83.7 แต่โมเดลนี้ก็ยังสามารถต่อยอดไปได้ โดยอาจจะมีส่วนแปรอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครู จึงควรมีการศึกษาตัวแปรอื่น ๆ เพิ่มเติมจากแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาโมเดลได้อย่างเหมาะสม มีความหลากหลายและชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. ควรทำการทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของโมเดลเชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตวิญญาณความเป็นครูกับกลุ่มครูที่ต่างสังกัดกัน เพื่อตรวจสอบว่าโมเดลแตกต่างกันหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรองแก้ว อยู่สุข. (2541). **พฤติกรรมองค์การ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กิตินันท์ โนสุและเสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2557). “องค์ประกอบและตัวปัจจัยจิตวิญญาณความเป็นครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดภาคเหนือตอนบน”

วารสารการวิจัยกาสะลองคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 8, 1 : 53-65.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2545). **มิติสุขภาพ: กระบวนทัศน์ใหม่เพื่อสร้างสังคมแห่งสุขภาวะ**.

นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

โกศล ช่อผกา. (2542). **พุทธกระบวนทัศน์เชิงนิเวศวิทยาแนวโลก**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

จุมพล พูนภัทรชีวิน. (2546). “สู่ความเข้าใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณ”.

วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 32, 1 : 131-144.

ไฉนวล พรหมมณี. (2550). “การการศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของข้าราชการครู สังกัดกรุงเทพมหานคร.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวัตผลการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ณรงค์ ศรีเกรียงทอง. (2558). “ปัจจัยแรงจูงใจที่มีผลต่อการสร้างประสิทธิภาพในงานขายของพนักงาน ที่ปรึกษางานขาย (PC) และพนักงานที่ปรึกษาความงาม (BA) ของบริษัทโมเดิร์นคาสอินเตอร์เนชั่น

เนลคอสเมติกส์ จำกัด.” **วารสารวิชาการ Veridian E-Journal** 8, 2

(พฤษภาคม - สิงหาคม) : 1654-1671.

ณัฐภรณ์ หลาวทอง และ ปิยวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ. (2553). “การพัฒนาแบบวัดจิตวิญญาณ ความเป็นครู.” รายงานฉบับสมบูรณ์, มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

ดุขฎิ โยเหลา และคณะ. (2553). “การสร้างเครื่องมือประเมินและตัวชี้วัดระดับการพัฒนา

จิตวิญญาณสำหรับบุคลากรด้านสาธารณสุข.” รายงานฉบับสมบูรณ์, มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

ทัศนีย์ ทองประทีป. (2548). **จิตวิญญาณ: มิติหนึ่งของการพยาบาล**. กรุงเทพฯ:

วิทยาลัยพยาบาลเกื้อการุณย์ สำนักการแพทย์ กรุงเทพมหานคร.

ธวสินี ไรจนาวี. (2544). “เส้นทางการเป็นครูแห่งชาติ: การวิจัยพหุกรณีศึกษา.” วิทยานิพนธ์

ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง. (2554). “ประสบการณ์ของการเป็นครูผู้มีจิตวิญญาณความเป็นครู:

การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการวิจัย

พฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ธีรเชษฐ์ เปานาเรียง. (2544). “การจัดกระบวนการเรียนรู้และการประเมินผลการเรียนรู้ของครู

- ต้นแบบ สาขาวิทยาศาสตร์: กรณีศึกษา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธีรวุฒิ เอกะกุล. (2541). “พฤติกรรมองค์การที่เอื้อต่อความเป็นครูเก่งและครูดี: กรณีศึกษาข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาทของสถาบันราชภัฏ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศและคณะ. (2553). “การสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการนิยาม/แนวความคิด และปัจจัยที่เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์: การขับเคลื่อนจิตวิญญาณของผู้เรียนด้วยพลังทางการศึกษา.” วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย 1, 2 (มกราคม – มิถุนายน) : 310-311.
- นงเยาว์ มงคลอิทธิเวช, คณิงนิจ ไชยลังการณ, ลินจง โปธิบาลและจิตราวดี จิตจันทร์. (2552). “การสังเคราะห์ความรู้ทางด้านการพัฒนาจิตปัญญา (วิญญาณ) จากเรื่องเล่าความสำเร็จของ ผู้ให้บริการและผู้รับบริการในระบบสุขภาพ: พัฒนาการทางจิตวิญญาณและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง”. รายงานฉบับสมบูรณ์, โรงพยาบาลมหาสารคามและแผนงานพัฒนา จิตเพื่อสุขภาพ มูลนิธิสวดศรี-สฤณีวงศ์.
- นรินทร์ สังข์รักษา. (2554). “การสังเคราะห์ความรู้ทางด้านการพัฒนาจิตปัญญาจากเรื่องเล่า ความสำเร็จของครูและนักเรียนในระบบการศึกษา: การพัฒนาหน่ออ่อนทางการศึกษาสร้าง จิตปัญญาในการเรียนรู้สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.” วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย 2, 2 (มกราคม – มิถุนายน) : 21-30.
- บุญนิสา ส่งแสง. (2559). **ทำไมการศึกษาไทยจึงพัฒนาช้า**. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://school8.education.police.go.th/technical/technical05.html>
- บุบผา ขอบใช้. (2546). **การพยาบาลในมิติจิตวิญญาณโดยใช้กระบวนการพยาบาล**. ขอนแก่น : คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปภรณ์ สิงห์สุริยา. (2552). “การสังเคราะห์ความรู้ทางด้านการพัฒนาจิตปัญญา(วิญญาณ)จากการเล่า เรื่องความสำเร็จของผู้ให้บริการและผู้รับบริการในระบบสุขภาพ: กรอบแนวคิดเรื่องสุขภาวะด้าน จิตวิญญาณ.” รายงานฉบับสมบูรณ์, มูลนิธิสวดศรี-สฤณีวงศ์.
- ประเวศ วะสี. (2547). **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ร่วมด้วยช่วยกันและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- _____. (2552). “ปาฐกถา เรื่อง ภาพรวมความเคลื่อนไหว Spiritual Health in Thailand”. สรุปรการประชุมสานจิตระเสวนา: มหกรรมความรู้การพัฒนาจิต. 11 – 12 กันยายน 2552 ศูนย์ การประชุมไบเทค บางนา. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสวดศรี สฤณีวงศ์.
- _____. (2552). **จิตวิญญาณในสังคมไทย**. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2559, เข้าถึงได้จาก <https://www.doctor.or.th/article/detail/8865>

- ปราณี จันทรราชชัย. (2550). “รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของความเป็นครูมืออาชีพในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.” วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เปรม ติมสุสานนท์. (2543). **ทางเลือกของครู**. เข้าถึงเมื่อ 5 เมษายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.moe.go.th/main2/article/article-somsak04.htm>
- พนม พงษ์ไพบูลย์. (2543). **ครูอาชีพ: บันทึกปลัดกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่สอง**. เข้าถึงเมื่อ 2 เมษายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.moe.go.th/web-panom/article-panom/book-panom02.htm>
- พรนภา เลื่อยคลั่ง. (2558). “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อบรรยากาศองค์การของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดฉะเชิงเทรา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 6.” **วารสารวิชาการ Veridian E-Journal** 8, 2 (พฤษภาคม - สิงหาคม) : 2155–2170.
- พระไพศาล วิสาโล (มปป.). (2559). **ข้ามพ้นปัญหาตัวเอง**. เข้าถึงเมื่อ 1 เมษายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://correspondence.cad.go.th/main.php?filename=stride>
- ฟาริดา อิบราฮิม. (2534). “เรื่องของจิตวิญญาณ” ใน **การพยาบาลในมิติจิตวิญญาณ**, 17. อรพินท์ วีระฉัตร, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- ภัทรวดี วชิรธาดากุล. (2553). “การเปรียบเทียบวิธีการพัฒนาครูสู่ความเป็นครูมืออาชีพ: การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิธีวิทยาการวิจัยการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สจิวรรณ ทรรพวสุ. (2559). “กลยุทธ์การพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูเพื่อส่งเสริมความเป็นครูวิชาชีพของนักศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.” **วารสารราชพฤกษ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา** 15, 1 (มกราคม – เมษายน) : 1-9.
- สมเกียรติ ทานอก. (2552). “การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อพัฒนาการเจตคติต่อวิชาชีพครูของนักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตโดยใช้โมเดลโค้งพัฒนาการเหลื่อมเวลาระยะยาวที่มีตัวแปรแฝง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการวัดและประเมินผลการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สยามรัฐ. (2558). **พระทรงผู้เป็นครูของแผ่นดิน(1)**. เข้าถึงเมื่อ 23 เมษายน 2559, เข้าถึงได้จาก <http://www.siamrath.co.th/web/?q=พระทรงผู้เป็นครูของแผ่นดิน1>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12**. เข้าถึงเมื่อ 20 มีนาคม 2560, เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th/download/plan12/>
- สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. (2557). **การยกระดับคุณภาพครูไทย**

ในศตวรรษ ที่ 21. ในการประชุมวิชาการ “อภิวิวัฒนาการเรียนรู้...สู่จุดเปลี่ยนประเทศไทย”

กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน.

อมรรัตน์ แก่นสาร. (2559). “การพัฒนาตัวบ่งชี้จิตวิญญาณความเป็นครู ของครูสังกัดสำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.” วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม 7, 1

(มกราคม – เมษายน 2560) : 7-15.

อรรถัย ม่วงเพชร. (2559). **ครูกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง.** เข้าถึงเมื่อ 20 สิงหาคม 2559, เข้าถึงได้จาก

<https://www.gotoknow.org/posts/391555>

อาภา จันทรสกุล และคณะ. (2553). “การพัฒนาจิตวิญญาณเกิดในครูและผู้บริหารที่มีการจัดการ

เรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์.” รายงานฉบับสมบูรณ์,

มูลนิธิสตรี-สฤษดีวงศ์.

ภาษาต่างประเทศ

Fiedler , Fred E. and J.E. Garcia. (1987). *New Approaches to Effective Leadership*

Cognitive Resources and Organizational Performance. New York :

John Wiley & Sons , Inc.

Russell; et al. (1987). **Power : a new social analysis.** London : Unwin Paperbacks.

Maslach, Christina Burnout. (1986). **The cost of Caring.** 2nd ed : Englewood Cliffs,

N.J.: Prentice – Hall Inc.